

Gladhammar kyrkogård –
Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Linköpings stift 2004

**Linköpings stift
Kalmar län
Gladhammar – Västrum
- Törnsfalls församling**

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik	5
Kort kyrkogårdshistorik	5
GLADHAMMAR KYRKOÅRD	6
Sockenbeskrivning	6
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	9
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	11
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOÅRDEN I DESS HELHET	19
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144) anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en

gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Östergötlands län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik

Linköpings stift bildades i början av 1100-talet och omfattade då Småland, Öland och Gotland. Ur Smålandsdelen bildades 1163 Växjö stift. Sin nuvarande omfattning erhöll Linköpings stift 1603, då södra delen av Kalmar län och Öland avskildes och bildade Kalmar stift, senare 1916 tillfört Växjö stift.

Under medeltid utgjordes Småland av ett tiotal små folkland i gränsområdet mellan västra och östra Götalands slättbygder i norr och de gammaldanska landskapen vid rikets gräns i söder. Kust- och inlandsbygder var glest befolkade och politiskt tycks området ha varit svagare knutet till det svenska riket än övriga landskap. Först i slutet av 1200-talet började området framträda i rikspolitiskt sammanhang. De tidigmedeltida kyrkorna var oftast små enkla träbyggnader utan torn. Först under senare del av medeltiden började man bygga av sten, vilket krävde helt annat kunnande och en större ekonomisk insats. I de förhållandevis fattiga smålandssocknarna fortsatte man dock traditionen att bygga i trä. De stenkyrkor som uppfördes var få och tillkom i huvudsak i de rikare bygderna. Någon större byggverksamhet förekom inte under senmedeltiden och århundradena därefter. I stort stod kyrkorna kvar orörda sånär som på nödvändiga underhållsarbeten och reparationer i samband med krig och annan skadegörelse.

En kraftigt växande befolkning och nya idéströmningar om gudstjänstrummets utformning skapade under 1700- och 1800-talen nya behov. Nu raserades, med några få undantag, flertalet av de gamla otidsenliga kyrkorna och de som blev kvar utsattes för omfattande om- och tillbyggnader. I en kunglig förordning 1776 föreskrevs att de nya byggnaderna skulle uppföras i sten, vilket också bidrog till att äldre träkyrkor dömdes ut och ersattes. Många av de nya kyrkorna ritades av tidens mest framstående arkitekter knutna till det av Kungl. Majt. inrättade Överintendentämbetet, vars uppgift var att granska förslagen till de stora, ljusa och luftiga kyrkorummen utformade enligt den nyklassicistiska tidsandan. För kyrkorna innebar 1800-talets senare del och tidigt 1900-tal en restaurerings- och ombyggnadsperiod, där nyklassicismens rena formspråk övergavs för skiftande stilimiterande ideal. Med alla medel försökte man anpassa såväl gamla som nya kyrkor till de nya idéerna – nygotik, nyrenässans och nybarock. Nya liturgiska och funktionella krav och nya smakriktningar har därefter fortsatt att förändra kyrkorummen in i vår tid.

Linköpings stift omfattar idag Östergötlands län, nordöstra delen av Jönköpings län och norra delen av Kalmar län. Kalmar läns del består av Norra och Södra Tjusts kontrakt samt Sevede-Aspelands kontrakt. Här finns omkring 35 kyrkor och 42 begravningsplatser anlagda före 1940 och skyddade enligt lagen om kulturminnen (SFS1988:950). Av dessa är Pelarne (trä) och S:ta Gertrud i Västervik (sten), Tveta (sten/trä), och Törnsfall (tegel/sten) till ursprung bevarade medeltida kyrkor.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att bränning av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravingar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller

ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

GLADHAMMAR KYRKOGRÅRD

Linköpings stift

Fastighetsbeteckning: Gladhammars klockarbol 1:1-1:2, Gladhammar socken, Västerviks kommun, Tjust härad, Kalmar län i Småland.

Befolkningstal: 1805: 1063 inv, 1900: 2393 inv, 2003: 1415 inv

Sockenbeskrivning

Gladhammar ligger sydväst om Västervik. Socknen var under tidig medeltid den största i Tjust och omfattade då nuvarande Västrums socken, större delen av Västerviks stad och troligen också delar av Hjorteds socken. Västerviks stad avsöndrades 1433. Socknens namn syns i skrift första gången 1352, då som *Cladhambra*. Gladhammar socken ligger i en kuperad och sjörik skogsbygd i södra Tjust med odlingsbygder i dalgångar innanför kusten. Här finns drygt 300 fornlämningar mestadels placerade på höjdlägen. Fornlämningarna omfattar bl a mindre gravfält, enstaka rösen, stensättningar och en hållristning. Stora delar av socknen ingår i område som utgör Riksintresse för kulturmiljövården i Kalmar län.

Den äldsta kyrkan låg på "Berget" ca 100 m öster om nuvarande kyrkan där nu kapell och begravningsplats är belägna. Kapellet uppfördes 1938. Vid kyrkogården finns en skolbyggnad och en lärarbostad uppförda 1910-15. Här fanns tidigare också fattigstuga och sockenmagasin. Skolbyggnaden fungerar numera som församlingshem. Sydost om kyrkogården finns det gamla ålderdomshemmet. Gladhammar by ligger några hundra meter öster om kyrkogården på ett för området karaktäristiskt höjdläge. Mellan kyrkogården och kyrkan ligger förutom skola och lärarbostad några enplansvillor av 1950-talskaraktär, varav en är uppförd för att hysa prästbostad och pastorsexpedition. Huset är numera privatägt.

Kyrkomiljön

Gladhammar kyrka ligger på en höjd i odlingslandskapet 100 m nordväst om den gamla kyrkan och begravningsplatsen och ungefär lika långt från dagens Europaväg 22. Från vägen utgör den stora kyrkan ett blickfång i landskapet. Mellan kyrka och begravningsplats finns en äldre skolbyggnad och lärarbostad, uppförda omkring 1915. Skolan används nu som församlingshem. Nära kyrkan ligger också några egnahemshus av 1950-talskaraktär, varav ett uppfört som tjänstebostad för församlingens präst. Till kyrkomiljön hör också det gamla ålderdomshemmet söder om kyrkogården. I närheten av kyrkogården låg tidigare även fattigstuga och sockenmagasin.

Kyrkotomten kring Gladhammar kyrka är kvadratisk till sin form och mestadels gräsbevuxen. Framför kyrkans huvudingång i söder finns en mindre grusplan samt gång av grus. Längs gången finns några belysningsstolpar, bänkar samt relativt nyplanterade träd av purpurapel. Kyrkotomten omges av en häck av måbär samt stora träd av lind, lönn och kastanj. Flera av trädkransens träd har under senare år tagits ner. Ingång till kyrkotomten i söder genom ett grindparti av järn med stolpar och grind målade i svart med silvermålade detaljer.

Kyrkan

Den nya kyrkan ligger avskilt på en höjd i odlingslandskapet 500 m norr om Kyrksjön och 100 m nordväst om platsen för den gamla kyrkan och begravningsplatsen. Gladhammars gamla kyrka var uppförd av trä med ett rektangulärt långhus och ett smalare rakslutet kor i öster och sakristia i norr av sten. Kyrkan var troligen uppförd under 1300- eller 1400-talen, men sannolikt fanns en ännu äldre föregångare på samma plats. Kyrkan låg, enligt äldre bilder, på en i det närmaste kvadratisk kyrkogård. Gladhammars gamla kyrka revs 1889 efter det att den nya kyrkan uppförts. Kyrkogården blev dock kvar på samma plats som tidigare och år 1938 uppfördes ett kapell på den ungefärliga platsen för den gamla kyrkan. Gladhammars nya kyrka uppfördes 1883-1886 efter ritning av Ernst Abraham Jacobsson vid Överintendentsämbetet tillika intendent vid Stockholms slott. Kyrkan är uppförd av tegel och har en korsformig struktur med oktagonal korsmitt, ett rakslutet korparti i norr med bakomliggande sakristia och torn i söder. Den förhärskande stilen är nygotik med engelsk inspiration.

Kyrkogårdens historik

Gladhammar kyrkogård har en lång kontinuitet på platsen. Redan på medeltiden var det här socknens döda begravdes på en kyrkogård som omgav den medeltida kyrkan. Denna revs 1889 efter det att den nya kyrkan uppförts. Den medeltida kyrkan var av trä och var enligt flera källor uppförd på 1400-talet. Året 1163 har dock traditionellt ansetts varit byggnadsåret för den äldsta kyrkan. På en teckning av Rhezelius utförd 1634 visas en rektangulär kyrkogård med bogårdsmur av timmer och en klockstapel i sydöstra hörnet. Ingången till kyrkogården gick genom en stiglucka i söder. År 1864 ska kyrkogården ha utvidgats på slutningen åt sydost. Eric Ihrfors teckning av kyrkan från 1882 visar att den tidigare timrade bogårdsmuren

ersatts av en stenmur och kyrkogårdens gravvårdar har markerats som tätt stående vårdar i form av kors eller stavar, sannolikt mestadels av trä. Ett fotografi från 1887 visar kyrkan från väster med kyrkogård utan högre vegetation, möjligen med undantag av trädkrans i öster och norr. Kring kyrkogården finns en stenmur. Söder om kyrkan står en klockstapel och sydväst om kyrkogården finns en rad bodar. Exakt vilken placering den gamla kyrkan hade på den nuvarande kyrkogården har inte kunnat klarläggas inom ramen för detta arbete, men klart är att den var orienterad i öst-västlig riktning.

Gladhammar kyrka från sydväst. Vykort år 1887, två år före kyrkans rivning. (Foto:Kalmar läns museum)

Gravvårdar och inskriptionsplattor som tidigare funnits på kyrkogården i Gladhammar. Nu på hembygds museet i grannbyn, Lunds by. (KI Gladhammar 0091)

Även när den nya kyrkan uppförts och den gamla rivits fortsatte man att använda den gamla kyrkogården. Denna var sannolikt mestadels grusbelagd och bestod av ytan för nuvarande kvarter A, B, C och D. De äldsta nu bevarade vårdarna är tre kalkstenshällar som troligen legat i gamla kyrkans golv. Nu ligger de utanför kapellets ingång. En är daterad 1640 och ska ha tillhört en man vid namn Lennardt Hosman. I stenens centrum finns en bild av en bergsman. En är daterad 1691 över betjänten Anders MatSohn "... FORDOM HÖGT BETROD GAMMAL BETIENT ER WID HUSET HELGERUM SOFWER I HERRAN UNDER DENNA STENEN...". Den tredje hällen uppvisar endast ett par figurer inhuggna i stenen, ett kryss och en t-form.

År 1927 utvidgades kyrkogården i söder enligt förslag från stadsträdgårdsmästaren Hugo Lindqvist, Västervik. Då tillkom kvarter E som togs i bruk 1933. Kvarteret anlades med strikta gravplatsrader på en grusbelagd yta omgärdad av en trädkrans av lind. Stödmur uppfördes i väster, öster och söder. På ritningsförslaget har familjegravar placerats i områdets ytterkanter med ensamgravar i mitten. Denna uppdelning verkar inte ha genomförts utan större delen av området kom att brukas för familjegravar. På 1930-talet uppkom önskemål om att låta bygga ett kapell på kyrkogården. År 1936 godkände församlingen ett förslag av Johannes Dahl, Tranås och kapellet stod klart 1938. Kapellet lades i det närmaste i nord-sydlig riktning med vapenhus i söder och kor och sakristia i norr. Till sin form skulle kapellet anspela på den gamla kyrkans utseende. Fasader och tak kläddes med skiffer.

Gladhammar kapell mot nordost. KI Gladhammar 0110

Gladhammar skola, numera församlingshem, mot nordost, i nederkant lärarbostaden. KI Gladhammar 0107

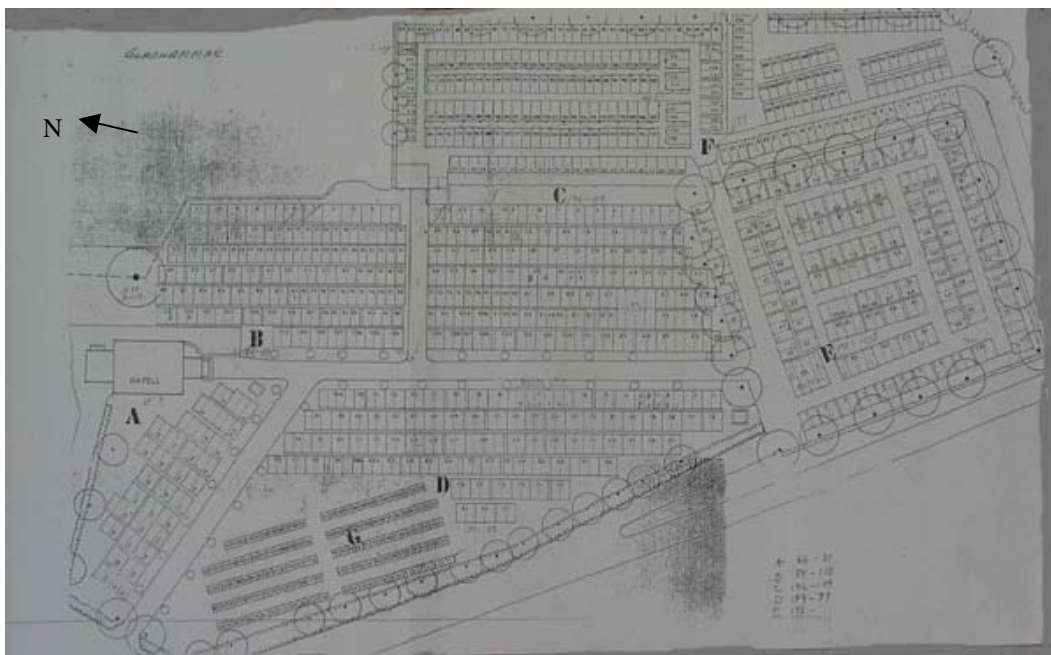
År 1950 upprättades ritningar över ett nytt område i öster, med vilket kyrkogården skulle utvidgas. Trädgårdskonsulent Erik Palmgård, Västervik stod bakom utformningen. Marken tillhörde församlingens sk. klockarejord. Det kraftigt lutande området utjämnades och en hög stödmur anlades i öster. Man planerade att området skulle kunna rymma omkring 365 familjegravar och ensamgravar. Enligt arbetsplanen skulle rygghäckar planteras längs familjegravarna i norra området. Dessa verkar aldrig ha kommit till stånd. Längs den nya östra kyrkogårdsgränsen planterades lindar. Två trappförbindelser anordnades mellan gamla kyrkogården och den nya delen. Till det nya kvarteret, betecknat F, anordnades en ny ingång i sydväst.

År 1971 godkännes en ansökan om att få anlägga stödmur och urngravplats på kyrkogården enligt ritningar utförda av trädgårdsarkitekt Kolsby, Kalmar. Härmed anlades kvarter G vid kyrkogårdens huvudingång i väster. Befintlig stödmur byggdes ut något. I arkivhandlingarna nämns pyramidalmar och hagtornshäck som berördes av arbetena. År 1986 anlades en minneslund på en naturlig höjd norr om kapellet, utanför själva kyrkogården, efter förslag från Trädgårds- och Markprojektering Gunnar Karlsson AB i Mönsterås.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kyrkogården har en oregelbunden form och består av kvarteren A-G. Kapellet ligger i områdets norra ände. Bara minneslundan är belägen längre norrut. Kvarter A-D och G ligger närmast kapellet och i nivå med detsamma. Kvarteren är besådda med gräs och rymmer mestadels stående gravstenar utan rygghäckar. Mellan kvarter D och G finns en större tom yta med ett flertal lediga urngravplatser som tillhör kvarter G. Några grusgångar delar området i dess kvarter och förbinder de olika delarna med varandra. Kvarter E ligger i området södra del och avgränsas från övriga områden av en trädkrans. Större delen av kvarter E består av grusgravar med stående och liggande vårdar med omgärdning av stenram. I kyrkogårdens östra del finns kvarter F, osynligt för betraktaren vid kyrkogårdens ingång i väster på grund av kvarterets belägenhet mellan en och två meter under övriga områdets nivå. Här finns liggande hällar och stående vårdar i gräs. Även här finns en större tom yta med lediga platser.

Gravkarta över Gladhammar kyrkogård. Minneslunden i områdets norra del är ej markerad.

Omgärdning:

I sydost och sydväst: Kallmurad stödmur, ca 0,5 m hög, av stora, likformiga granitblock, samt gräsbesådd vall med träd.

I norr: Avgränsad av församlingshemmets gårdsplan och diverse vegetation norr om minneslunden.

I öster: En ca 2,5-3 m hög stödmur av granitblock, ränne av trä längs kanten. Vegetation och åkermark nedanför.

I väster: Stenmur av natursten och bruk, ca 0,8 m hög, samt träd och gräsbesådd vall med träd. Vid huvudingången finns i stället för träd en häck samt partiet med järngrinden.

Ingångar

I väster: Huvudingång genom pargrind av svartmålat järn med toppar i silverfärg. Grindstolpar av järn smyckade med var sitt silverfärgat kors.

I sydväst: Ingång till kvarter E och vidare via grindstolpar av granit. Passande grind finns i församlingens ägo.

I norr: Ingång via grusgång till minneslunden.

I söder: Ingång via grindstolpar av granit till kvarter F. Passande grind finns i församlingens ägo.

Vegetation

Trädkrans: Trädkrans av lind med varierande avstånd mellan träden. Flera träd har tagits ned under de senaste åren.

Övrigt: Lindar längs norra och östra avgränsningen av kvarter E. Två tujor längs gången mot kapellet i anslutning till kvarter E, utgör en rest av en tidigare allé av tujor. Ett relativt nyplanterad ask (?) i kvarter G. Två nyplanterade blodlönnar vid ingången i väster. Häck av rosenspirea vid ingången i väster. Minneslunden med bl a askar.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Huvudingång av grus i nord-sydlig riktning från kapellet och söderut med en anslutande gång från ingången i väster och upp mot huvudingången. Grusgång mellan kvarter B och C samt C

och E. I kvarter E grusgångar som delar upp kvarteret i dess rader. I övriga kvarter saknas gångar helt.

Gravvårdstyper

Gravvårdstyper av varierande utförande. Tre liggande kalkstenshällar vid kapellets ingång, härstammande från den gamla kyrkan. Hällarna kan dateras till 1600-tal. Mindre grupper av äldre, mestadels höga vårdar av svart eller grå granit finns i kv. A och D, samt med tre exempel i kv. C. Dessa dateras till 1890-1930. Flera av dessa är tydligt klassicerande i sitt utföranden, men det gäller även många med senare datum. Två vitmålade trästavar från 1900-talets mitt i kv. B. I övrigt mestadels medelstora stenar av grå, svart och röd granit. Enstaka mycket breda gravvårdar från 1900-talets mitt i kv. C-E. Stora delar av kv. E består av grusgravar som är omgärdade av stenramar. Med undantag för ett par gravplatser är övriga kvarter besådda med gräs.

Minneslund

Belägen norr om övriga området på en höjd där berget går i dagen. Platsen består av en rund yta markerad av storgatsten som i det närmaste är fylld av smågatsten. En mindre gräsyta ger plats för vaser för snittblommor. Tre huggna granitblock markerar minneslundens mitt. En del mindre askar är planterade vid platsen och blandas med den naturliga vegetationen.

Byggnader

Gladhammar kapell, uppfört 1936-38 är belägen på kyrkogårdens norra del. Kapellet består av långhus, sakristia i norr och vapenhus i söder, alla med brant sadeltak. Fasader och tak är klädda med flis av skiffer. Servicebyggnad med kontor, garage och handikapptoilet intill kyrkogården i sydväst.

Övrigt

En brunn av murad kalksten finns i södra delen av kv. D.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter A

Allmän karaktär:

Kvarter A består av ca 30 gravplatser för familjegravar och är beläget väster om kapellet och norr om gången från kyrkogårdens huvudentré. Kvarterets yta är besådd med gräs. En stor lind står i kvarterets västra del och ingår också i trädkransen. Vid kyrkogårdens ingång står en av två nyplanterade blodlönnar i kv. A, den andra mittemot i kvarter G. Gravvårdarna står i korta rader med vårdarnas framsidor vända mot öster. Områdets profil är varierad med en blandning av höga och låga vårdar. I öster finns en minnesvård över ”...*de vid Botorps mangårdsbyggnads brand den 3 aug. 1920 omkomna*”. Vården kröns av en urna av gjutjärn. En sekundärt placerad gravhäll av kalksten, sannolikt tidigare placerad i den gamla kyrkans golv, ligger längst i öster. Hällen rymmer bl a en bild av en bergsman och namnet Lennardt Hosman samt året 1640 (idag svårläst).

Gravvårdstyper

Stenarna är av grå, svart och röd granit. De äldsta är daterade till 1920-talet och är mestadels av slätslipad svart granit. En av dessa är i formen av ett kors. Flera av de övriga har den typiska formen med svagt spetsig överdel på den relativt höga stenen och med sockel nertill. I övrigt finns en del medelstora vårdar från samtliga decennier av 1900-talet. I det närmaste

hälften av vårdarna har ortnamn angivet i inskriptionen, främst Gunnebo. Titlar förekommer bara i två fall, trävaruhandlaren och brukstjänstemannen.

Kv. A mot väster. (KI Gladhammar 0124)

Kv. A mot väster. (KI Gladhammar 0129)

Kulturhistorisk bedömning av kvarter A

Av befintliga vårdar att döma skapades kvarteret senast i mitten av 1920-talet. Äldsta daterade gravvård är från 1924. Karaktäristiskt för kvarteret är just de relativt höga 1920-talsvårdarna av svart granit. Placeringen nära kapellets ingång och kyrkogårdens huvudingång gör kvarteret till ett betydande blickfång. Ett urval av de karaktäristiska 1920-tals vårdarna bör långsiktigt bevaras som ett äldre tidsskikt. Kalkstenshällen har ett högt kulturhistorisk värde på grund av sin ålder och sitt utförande och utgör ett av få bevarade spår som binder samman platsen med den gamla kyrkan. Hällen bör föras in på kyrkans inventarieförteckning.

Kvarter B

Allmän karaktär:

Kv. B rymmer omkring 100 gravplatser och ligger öster och sydost om kapellet. Kvarteret avgränsas av grusgångar i söder och väster. Hela kvarterets yta är besädd med gräs. I områdets norra del finns inga gravvårdar, däremot en stor lönn. Gravvårdarna löper i nord-syd gående rader med stenarnas framsida vända mot väster. Överlag är gravvårdarna medelstora till mindre och många låga. Såväl områdets uttryck som gravkartans utformning skvallrar om att kvarteret rymmer både familjegravar och ensamgravar. Rester av ett linjegravssystem finns i områdets östra del. Vid några gravplatser finns vintergröna växter, bl a tuja och idegran, planterade. Längst i väster ligger två kalkstenshällar som sannolikt tidigare varit placerade i den gamla kyrkans golv. Den ena bär en inskription som endast består av två ristade tecken. Den andra är daterad 1691 till minne av betjänten Anders Mat Sohn på huset Helgerum.

Gravvårdstyper

Mestadels medelstora till mindre vårdar av främst grå granit, enstaka av svart och röd granit. Två vårdar i form av sk stavar eller tavlor av trä. Båda är vitmålade och bär inskriptionsplatta av metall. En gravsten är daterad 1920 och har typiska klassicistiska drag med pilastrar och lagerblad. Denna är kvarterets äldsta. I övrigt finns en stor grupp vårdar från 1940-tal. Det är också från 1940-talet som rester av ett linjegravssystem kan skönjas, med mindre vårdar över endast en begravd person (i senare tid kan någon anhörig ha begravts på samma plats). Tydligt är linjegravssystemet idag endast i den nordvästra delen av kvarteret. Trävårdarna och några av de små vårdarna av svart granit är goda representanter för denna företeelse. Ett stort

antal vårdar i kvarteret har tillkommit under 1960-1990-talen. Endast en titel förekommer, änkefru, medan bruket av ortnamn är mer frekvent, dock ej vanligt förekommande.

Kv. B mot nordost. (KI Gladhammar 0132)

Kv. B med bl a rester av linjegravar, och med en av två trävårdar. (KI Gladhammar 0132)

Kulturhistorisk bedömning av kvarter B

Utmärkande för kvarteret är att det rymmer genomgående relativt små vårdar. En del av vårdarna är rester av ett linjegravsområde, som var i bruk under 1940-50-talen, men sannolikt även tidigare. Detta utgör kyrkogårdens enda bevarade spår av det tidigare vanliga gravskicket med gratis gravplatser för en person. Mindre vårdar av svart granit är utmärkande för linjegravar, liksom trävårdar. I Gladhammar finns två bevarade trävårdar, daterade 1941 resp 1951. Vid 1900-talets början var kors och stavar av trä vanliga inslag på kyrkogården. En stor samling emaljerade skyltar som tidigare suttit på trävårdar finns bevarade hembygdsmuseet i Lunds by. De två kvarvarande trävårdarna bör underhållas så att deras livslängd blir så lång som möjligt. Med tiden kan de behöva bytas ut mot nytillverkade i samma utförande, men med bevarad ursprunglig inskriptionsplatta. Ett par bevarade vårdar från 1920-talet berättar att kvarteret användes även vid denna tid. De två kalkstenshällarna har ett högt kulturhistorisk värde på grund av sin ålder och sitt utförande och utgör ett av få bevarade spår som binder samman platsen med den gamla kyrkan. Dessa bör införas på församlingens inventarieförteckning.

Kvarter C

Allmän karaktär:

Kv. C rymmer drygt 100 gravplatser och ligger i kyrkogårdens mitt, söder om kapellet. Kvarteret avgränsas av grusgångar i norr och väster. Hela kvarterets yta är besädd med gräs, undantaget en gravplats som har stenram och grusbeläggning. Gravvårdarna löper i nord-syd gående rader med stenarnas framsida vända mot väster. Kvarteret rymmer större och mindre familjegravar. På ett par av gravplatserna finns tuja och sockertoppsgranar planterade. Några större lindar som bildar trädkrans åt kvarter E utgör fond i söder och sydost. Fram till 2004 fanns längs mittgången vid kvarter C och D en allé av tuja som ledde upp till kapellet. Bevarade idag är endast två tujor vid ingången till kvarter E.

Kv. C från nordväst.
(KI Gladhammar 0139)

Den enda grusgraven (C 78) i förgrunden och två vårdar från 1800-talets slut i bakgrunden.
(KI Gladhammar 0141)

Kv. C exempel på gravvårdstyper.
(KI Gladhammar 0143)

Kv. C, en av de äldre vårdarna, rest över Trädgårdsmästaren Olsson d. 1896.
(KI Gladhammar 0144)

Gravvårdstyper

Blandade gravvårdstyper, men främst stående vårdar av grå, men också svart och ljusröd granit. Kvarterets äldsta grupp av vårdar är tre till antalet och kan dateras till 1890-tal. Vårdarna är resta över en G. Lejman, fam. Warfinge och Trädgårdsmästaren Olsson och hans familj. I övrigt finns en blandning av vårdar från främst 1900-talets mitt och senare del. Utmärkande är också de riktigt breda vårdar som är typiska för 1930-50-talen. Tidigare var sannolikt kvarteret belagt med grus, vilket kvarvarande delar av stenramar vittnar om. Speciellt tydligt är detta längs mittgången som leder till kapellets ingång. En enda grusgrav finns idag bevarad med en vård daterad 1989 (sannolikt äldre gravplats). Titlar finns nämnda på ett mindre antal vårdar, hemmansägaren, lantbrukaren, kyrkovaktmästaren, godsägaren, smidesmästaren, trädgårdsmästaren och lärarinnan. Ortnamn förekommer också på ett mindre antal vårdar.

Kulturhistorisk bedömning av kvarter C

Kvarter C har sannolikt sedan lång tid tillbaka varit ett renodlat familjegravsområde. Det är centralt placerat längs mittgången till kapellet. Idag präglas kvarteret av de förändringar som genomförts under senare årtionden. Den forna grusbeläggningen har ersatts av gräs och

borttagning av många äldre gravvårdar har lämnat plats för nya. De tre vårdarna från 1890-talet och ytterligare några från 1900-talets början, utgör tillsammans med några av vårdarna i kv. D, kyrkogårdens äldsta med ursprunglig placering. Dessa bör bevaras på plats även då gravrätten gått ut. Den enda bevarade grusgraven i kvarteret minner om att området tidigare var helt grusbelagt. Denna bör även fortsättningsvis ha grusbeläggning.

Kvarter D

Allmän karaktär:

Kv. D rymmer ca 80 gravplatser och ligger i kyrkogårdens mitt, söder om kapellet mittemot kv. C. Kvarteret avgränsas av grusgångar i norr och öster. Hela kvarterets yta är besädd med gräs. Gravplatsraderna löper i nord-syd gående rader med stenarnas framsida vända mot öster. Kvarteret rymmer större och mindre familjegravar. Stora lindar som tillhör kyrkogårdens trädkrans och den trädkrans som omger kv. E utgör fond i väster och söder. Kvarterets profil är varierad med höga, äldre vårdar främst lokaliserade till områdets östra och södra del medan de bakre raderna från gången sett består av lägre vårdar av mer ensartad karaktär.

Kv. D mot nordväst. Äldre vårdar i de främre raderna. (KI Gladhammar 0149)

Kv. D mot väst. Äldre vårdar i den främre raden och yngre längre bak. Märk särskilt den högra vården med tydlig jugenddekor. (KI Gladhammar 0151)

Gravvårdstyper

I områdets sydöstra del finns ett större antal bevarade äldre gravvårdar. Den äldsta dateras till 1896 och totalt finns drygt 15 vårdar från 1900-talets första tre decennier. Dessa ger området en viss karaktär och visar på att kvarteret kring sekelskiftet ansågs passande för samhällets övre skikt. De äldre vårdarna är överlag av svart granit, med ett undantag stående och många av dem höga. Flera av dem har tydliga klassicistiska drag med kolonner och andra arkitektoniska element, gurlanger o s v. I övrigt finns enstaka vårdar från 1900-talets samtliga decennier och relativt många från 1960-tal och framåt. Dessa är överlag medelstora vårdar av granit. Några vårdar är av det riktigt breda slaget som blev vanligt på 1930-50-talet. Många av gravvårdarna har nyttjats av samma familj under lång tid. Titlar anges här på många av gravvårdarna och även på de som inte är så gamla, exempelvis handlanden, skeppsredaren, hemmansägaren, köpmannen, nämndemannen, kronolänsman, friherrinnan, förmannen, kyrkovärden, godsägaren, mjölnaren. Även ortnamn anges på ett stort antal vårdar såsom Verkeback, Lunden, Gunnebo och Fårhult.

Kulturhistorisk bedömning av kvarter D

Kvarter D har sannolikt sedan lång tid tillbaka varit ett renodlat familjegravsområde. Det är centralt placerat längs mittgången till kapellet. Idag präglas kvarteret av de förändringar som genomförts under senare årtionden. Fram till 1993 var många av gravplatserna i kvarteret belagda med grus och omgärdade av stenram. Vid denna tid besåddes dock hela området med gräs. I samband med detta togs också många äldre vårdar bort tillsammans med stenpollare, stenramar och kättingar. Kvar av den forna karaktären är ett antal höga vårdar av mestadels svart granit. Dessa utgör rester av ett gravskick som var vanligt under 1800-talets slut och 1900-talets början då vårdarnas storlek berättade om den dödes status i livet. I den sydöstra delen av kvarteret är karaktären med höga och påkostade vårdar speciellt påtaglig. Detta område, med dess vårdar, bör bevaras intakt och skötseln av gravplatserna tas över av församlingen då gravrätten gått ut.

Kvarter E

Allmän karaktär:

Kvarter E består av omkring 100 gravplatser och är beläget på kyrkogårdens sydligaste del. Kring kvarteret finns en trädkrans av lind som i väster och söder består av kyrkogårdens avgränsande trädkrans och i öster och norr av träd som planterats som omgärdning för just kvarter E. I norr och söder har enstaka träd tagits ned. Kvarteret har en i det närmaste rektangulär form. En rad av gravplatser löper längs områdets sidor, medan rester grupperas i rader i nord-sydlig riktning och öst-västlig riktning (se gravkartan). Övervägande delen av kvarteret består av gravplatser som är omgärdade av stenram och belagda med grus. I en del av kvarterets västra del har gräs såtts i och stenramar tagits bort, medan gravvårdarna finns kvar. Detta gäller ungefär 15 gravplatser samlade i ett område samt ytterligare ett par spridda platser. Totalt finns sju lediga gravplatser där gravplatsen är grusbelagd och stenramen finns kvar. Ytterligare enstaka gravplatser är lediga och gräsbesådda. Grusgångar finns i området mellan de olika raderna. På några av gravplatserna finns vintergröna buskar planterade som tuja och sockertoppsgran, i ett fall buxbom. En kyrkogårdsingång som leder direkt till kv. E finns i nordvästra delen av kvarteret. I nordost finns en trappa som leder till kv. F.

Kv. E mot norr .KI Gladhammar 0163

Kv. E det nordöstra hörnet. KI Gladhammar 0155

Gravvårdstyper

Gravvårdar av grå, svart och röd granit. Profilen är med ett undantag låg, med låga stående vårdar, i något fall liggande. Undantaget utgörs av en hög och pampig vård i form av en antik tempelgavel med kolonner och tympanon. Denna är rest över Förvaltaren Hulthén på Sundsholm, d. 1933 och hans familj. Kvarteret togs också i bruk just 1933. Många av övriga vårdar bär också det klassicistiska formspråket i form av tempelportiker med kolonner eller

pilastrar. Vissa av vårdarna är låga och mycket breda av den typ som var vanlig under 1930-50-talen. Stenramarna som omger majoriteten av gravplatser varierar i utförande från kraftiga till smäckra, från höga till låga. Många av vårdarna saknar datering men förutom 30-talsvårdarna, som utgör ungefär ett 20-tal, finns en stor grupp från 1970-80-talen. Enstaka vårdar finns i övrigt från alla 1900-talets decennier efter 1930. På relativt få av gravvårdarna finns titlar angivna. De som finns är Änkefrun, Förvaltaren, Överingenjören, Lantbrukaren och Chauffören. Ortnamn förekommer dock frekvent.

Kulturhistorisk bedömning av kvarter E

Området för kvarter E tillkom genom en utvidgning i slutet av 1920-talet och kvarteret togs i bruk under början av 1930-talet. Området planlades i tidens anda med grusbeläggning och regelbundna rader med gravplatser samt trädkrans. Vid denna tid var också stora delar den gamla kyrkogården grusbelagd. Kvarter E bevarar ännu sin karaktär som är beroende av grusbeläggning, stenramar och trädkrans. Kvarteret utgör, ur ett kulturhistoriskt synsätt, kyrkogårdens mest välbevarade. Till upplevelsen bidrar också den sammanhållna karaktär som de olika gravvårdarna uppvisar. Till detta hör de typiska breda och låga vårdarna som var speciellt vanliga under 1930-50-talen. Dessa var ett resultat av restriktioner som lades på vårdarnas höjd, vilket kom att kompenseras med ökad bredd. Vid förnyelse av gravplatser ska grus och stenram bibehållas. I möjligaste mån bör också gravstenen bevaras på plats då gravrätten gått ut, så länge ingen ny innehavare finns. En större mängd tomma gravplatser riskerar att ge området en ödslig karaktär. Nya gravstenar bör till utseende anpassas till kvarterets karaktär.

Kvarter F

Allmän karaktär

Kvarter F består av omkring 300 gravplatser och ligger som en långsmal och, i terrängen, lägre belägen utvidgning av kyrkogården i öster. I öster omges kvarteret av den delvis glesa trädkransen. I den södra delen av kvarteret utgör lindarna kring den östra sidan av kvarter E en grönskande fond. Hela området är gräsbevuxet och gångsystem saknas. Till området kommer man via trappor från kv. E eller B-C i väster eller via en egen ingång i söder. I den södra delen av kvarteret finns ett drygt 50-tal gravplatser som ännu inte upplåtits vilket lämnar en tom yta.

Kv. F, den sydvästra delen med liggande hällar., Kv. E i bakgrunden. (KI Gladhammar 0167)

Kv. F, den norra delen med täta rader av vårdar. Bild tagen mot sydväst. (KI Gladhammar 0169)

Gravvårdstyper

Kvarteret är indelat i två tydliga typområden när det gäller gravvårdar. Det ena utgörs av liggande hällar av likartat utförande som grupperats längs hela den västra kanten av kvarteret, samt i två rader vid trappan från kvarter E. Samtliga hällar är av svart granit och från 1950-70-talen. Den andra stora gruppen utgörs av stående, tätt placerade stående vårdar i dubbla och enkla rader. Rygghäckar saknas. Vårdarna är mestadels av grå granit och relativt jämnstora. Gravplatserna verkar ha upplåtits i en tidsordning som ännu kan skönjas från 1960 till 1980-talets mitt. Längs den norra och östra gränsen av området är gravvårdarna mer varierande i sitt utförande. En titel, Trädgårdsmästaren finns angiven på vårdarna. Ortnamn är angivet på ett mindre antal vårdar.

Kulturhistorisk bedömning av kvarter F

Kvarter F tillkom genom en utvidgning på 1950-talet. Området planerades efter vårdarnas typ och anlades med liggande hällar längs kvarterets västra gräns och stående, tätt placerade vårdar i övrigt. Denna karaktär är idag bevarad och utgör en representant för den rationella anläggningsstil som präglade kyrkogårdskonsten under mitten och slutet av 1900-talet.

Kvarter G

Allmän karaktär:

Kvarter G består av 145 urngravplatser. Endast ett mindre antal är idag upplåtna och vårdarna är placerade i två rader, en med stående vårdar och en med liggande. Området är besatt av gräs och i dess mitt står en mindre ask. Kvarteret ligger direkt till höger innanför kyrkogårdens huvudingång i förlängningen av forna kvarter D.

Kv. G mot väster. Servicebod med garage, kontor och toalett i bakgrunden. (KI Gladhammar 0175)

Kyrkogårdens huvudingång i nordväst. Kv. G direkt till höger. (KI Gladhammar 0105)

Gravvårdstyper

Stående mindre vårdar i en rad och liggande, mestadels naturstenar i raden framför. Ljust grå och ljus röd granit dominerar. Flera av vårdarna har dekorationer i form av naturmotiv som tallar blommor och fåglar. Titlar och ortnamn saknas. Vårdarna dateras från tidigt 1980-tal till 2004.

Kulturhistorisk bedömning av kvarter G

Kvarteret har inga specifika kulturhistoriska värden förutom sådana som omfattar alla delar av en kyrkogård och dess gravvårdar. Området är ett uttryck för det sena 1900-talets kyrkogårdsstil.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅDEN I DESS HELHET

På begravningsplatsen har människor begravts under mycket lång tid. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort. Enstaka gravvårdarna och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdnamn och titlar. På Gladhammars kyrkogård förekommer titlar som exempelvis Hemmansägaren, Trävaruhandlaren, Kyrkovaktmästaren, Brukstjänstemannen, Kronolänsman, Friherrinnan, Förmanen, F d Mjölaren och Smidesmästaren vilka alla vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten. Ortnamn finns angivet på ett stort antal vårdar.

Gladhammar kyrkogård har medeltida rötter. Här låg den medeltida kyrkan som tillsammans med en klockstapel fanns kvar fram till 1800-talets slut. När kyrkan revs fortsatte man att använda kyrkogården som under 1900-talet utvidgats tre gånger. Kapellet från 1930-talet är inspirerat av den gamla kyrkans utseende.

Kyrkogården präglas av församlingens kontinuerliga användande av platsen. Idag är de äldsta spåren på kyrkogården de kalkstenshällar som sannolikt tidigare legat i kyrkans golv. Dessa har ett högt kulturhistoriskt värde och ska införas på inventarieförteckning och vårdas av församlingen. Kyrkogården har genomgått många faser vilket avspeglar sig i de olika kvarterens karaktär. Under en period var trävårdar ett dominerande inslag på kyrkogården. Idag finns endast två bevarade. Dessa bör vårdas av församlingen så att deras livslängd blir så lång som möjligt. Grusgravar har också varit ett betydande inslag på kyrkogården. Så är fallet fortfarande i det välbevarade kvarter E. Samtliga grusgravar bör även fortsättningsvis vara belagda med grus och stenramar bör bevaras. Trädkransar har traditionellt sätt hört samman med kyrkogårdar, så även i Gladhammar. Nuvarande trädkrans som omger kyrkogården i dess helhet och kvarter E har ett miljöskapande värde som bör värnas om i framtiden.

I många av de enstaka gravvårdarna finns kulturhistoriska värden att tillvarata, det kan handla om personhistoriskt eller lokalhistoriskt värde, om socialhistoriskt eller stilhistoriskt värde. På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i förvaltningen av begravningsplatsen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Gladhammar kyrkogård har en platskontinuitet sedan medeltiden och därmed stora lokalhistoriska värden och kontinuitetsvärden.
- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens struktur som sådan med de olika tidsskikten, som speglar olika skeden i kyrkogårdens utveckling.
- Kyrkogård och kapell tillsammans med fd skola, lärarbostad och ålderdomshem samt den näraliggande kyrkan utgör en värdefull kulturmiljö med höga kulturhistoriska värden. Miljön ligger inom område som klassats som riksintresse för kulturmiljövården.

Se vidare i de kulturhistoriska bedömningarna gjorda för varje område.

ARKIV OCH LITTERATUR

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Erixon, Sigurd (red), Sveriges bebyggelse, Svensk statistisk topografisk uppslagsbok, Landsbygden del I, Uddevalla 1957

Hammarskiöld, B-M. Gladhammars kyrka, Linköpings stifts kyrkor, Västervik 2002

Hammarskjöld, B-M, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Hammarskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Holmdahl, Ivan, Gladhammars kyrkogård, Ur: Gladhammars församlings församlingsskrift och hembygdsbok, Västervik 1950.

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter från Lennart Karlsson, Evald Jönsson och Leif Matton, kyrkovaktmästare, Gladhammars-Västrums-Törnsfall församling